

maar doordat de Duitse legerleiding het niet voor noodzakelijk gehouden had, ook Limburg als opmarsgebied te gebruiken.

Het was een realiteit die Limburg en de overige provincies spoedig niet onberoerd liet. In oktober vluchtte rond een miljoen Belgische burgers Nederland binnen. In de grensgebieden werden zij opgevangen. Wel waren binnen een maand de meeste van die vluchtelingen al weer verdwenen (het grootste deel keerde naar huis terug, een klein deel stak naar Engeland over, ca. 100 000 bleven hier te lande), maar dat nam niet weg dat het leed en de nood van de eindeloze stoeten dier van huis en hof verjaagden alom diepe indruk gemaakt hadden. De Duitse inval in België was als een 'belediging van het algemene rechtsbesef' gevoeld¹ – wat de vluchtelingen aangedaan was, deed bij de meeste Nederlanders de overigens steeds schommelende weegschaal van hun sym- en antipathieën diep doorslaan naar de anti-Duitse kant. De anti-Engelse gevoelens, hier te lande wijd en zijd rond de eeuwwisseling gewekt door de Boerenoorlog in Zuid-Afrika, werden op de achtergrond gedrongen.

Er waren er die er anders over dachten. In protestantse kringen overwoog bij velen, in katholieke bij sommigen de afkeer van het 'heidense' Frankrijk. De anti-revolutionaire leider Kuyper die fel met de Boeren meegeleefd had, had zelfs de overweldiging van België in *De Standaard* trachten goed te praten. 'Er kan' zo had hij geschreven, 'een noodtoestand zijn waarin een regering, teneinde het volstreekte recht te handhaven, het beschreven recht breken moet.'² 'Voorts waren er' (wij citeren Elout) 'niet weinigen, wier bewondering voor de militaire organisatie van Duitsland en voor de prestaties ervan in de oorlog hen op een overwinning van dat rijk deed hopen' – niet weinigen, die hij 'vooral onder het Nederlandse officierenkorps' zocht.³

Hoe politiek kortzichtig ook, begrijpelijk was zij wel, die bewondering van delen van dat korps voor hetgeen Duitsland op militair gebied tot stand bracht. Nederland presteerde maar weinig. Dat had zijn wortels in de historie. De dienst te velde was hier te lande nooit populair geweest. In de zeventiende en achttiende eeuw had men bij voorkeur buitenlandse huurlingen laten vechten en in de negentiende, onder de vigueur van het remplaçantenstelsel, had, wie het betalen kon, zich aan de dienst onttrokken: een betaalde plaatsvervanger kwam dan voor hem op. Dat had op die militaire dienst een stevig stempel gedrukt van maatschappelijke minderwaardigheid. De algemene dienstplicht was eerst in 1901 ingevoerd, maar de opbouw van een

¹ C. K. Elout: 'De Nederlandse oorlogspsyche', in *Nederland in de oorlogstijd* (1920), p. 358. ² Aangehaald door de Wilde en Smeenk: *Het volk ten baat*, p. 319.

³ C. K. Elout in *Nederland in de oorlogstijd*, p. 358.